

การสำรวจ รวบรวม และศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารพื้นถิ่น ในจังหวัดพิษณุโลก

Survey, Collection and Application of Indigeneous Food Plants in Phitsanulok

จักรกริช ศรีละอ¹ วณิชญา จิมนาค² ขนิษฐา ไชยแก้ว³ ประหยัด แผนสมบุญ⁴ และ ปุณณดา ทะรังศรี⁵

Chakkrit Sreela-or, Vanichaya Chimnak, Khanittha Chaikaw, Payad Pansomboon and Punnada Tharangsri

บทคัดย่อ

การสำรวจ รวบรวม และศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ได้ดำเนินการสำรวจระหว่างเดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558 โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านของจังหวัดพิษณุโลกในทุกอำเภอ อำเภอละ 3 คน ทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างพรรณไม้ที่นำมาเป็นอาหารในพื้นที่ชุมชน พื้นที่สวนครัว ตลาดในชุมชน และจากป่าธรรมชาติ เพื่อนำมาใช้ในการระบุชื่อวิทยาศาสตร์และแหล่งอ้างอิงที่ถูกต้อง มีการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ชื่อท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ การขยายพันธุ์ ลักษณะสัณฐานวิทยาของพืช และนิเวศวิทยาของพืช ผลการศึกษาพบว่ามีพืชที่ใช้เป็นอาหารจำนวน 68 วงศ์ 138 ชนิด ส่วนใหญ่ที่พบเป็นไม้ล้มลุก นอกจากนั้นเป็นไม้ยืนต้น ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม พืชน้ำ และเฟิร์น ตามลำดับ ตัวอย่างพืชที่สำรวจได้เก็บตัวอย่างพืชและนำมารักษาไว้ ณ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม โดยจัดทำคำบรรยายลักษณะ สถานที่พบ ส่วนที่ใช้รับประทาน วิธีการนำมาประกอบอาหาร สภาพนิเวศวิทยา และภาพสีของพืชแต่ละชนิด

คำสำคัญ : การสำรวจ พืชอาหารพื้นถิ่น พิษณุโลก

Abstract

Survey, collection and application of indigenous food plants in Phitsanulok province were undertaken from October 2014 to September 2015. The study was carried out by interviewing three local wisdom people in each district and undertaking field surveys in and around the villages, at the home garden, the local market and the natural forest to record information about plants and their usages. The survey records included local name, utilization, propagation, plant morphology and plant ecology. The

¹ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม e-mail : chakkrit@psru.ac.th

โทร. 08-3412-3332

^{2,3,4,5} สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

results indicated that 68 families and 138 species were used as food crops most of them are herbaceous plants, the others are trees, climbers, shrubs, aquatic plant and ferns. The collected specimens were preserved at the Faculty of Food and Agricultural Technology, Phibulsongkram Rajabhat University. Description, occurrence, the edible parts, the process of cooking, as well as colour print of each specimen were prepared.

Keywords : Survey, Indigeneous Food Plants, Phitsanulok

บทนำ

ประเทศไทยมีสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น เหมาะกับการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ ที่มีตามธรรมชาติ เช่น ในป่า ภูเขา ไร่ นา หรือบริเวณบ้าน ซึ่งพืชพันธุ์นั้นมีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนทั้งทางด้านอาหาร และสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยารักษาโรค นอกจากนั้นยังมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2540) แต่ในปัจจุบันมีการบุกรุกทำลายป่า ทำให้พื้นที่ป่าและพันธุ์พืชลดลง ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป และภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม และภัยแล้ง เป็นสาเหตุที่ทำให้พืชพันธุ์ต่าง ๆ ลดลง นอกจากนั้นในปัจจุบันมีการนำพันธุ์พืชมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเชิงเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิด ส่งผลให้พืชท้องถิ่นบางชนิดเริ่มสูญพันธุ์และหายาก โดยเฉพาะในเขตชุมชนเมือง

พิษณุโลกเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตในฐานะหัวเมืองทางเหนือ มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างสูง เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายทั้งที่ราบ ที่ราบลุ่มแม่น้ำ และที่ราบสูง รวมทั้งมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำน่าน แม่น้ำยม แม่น้ำเจ๊ก และแม่น้ำแควน้อย (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก, 2553) แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันมีการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ และพรรณพืชตามสภาพการณ์ของสังคม จึงควรมีการพัฒนาหาแนวทางการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายที่ยังคงอยู่ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ทางด้านอาหาร เพื่อเป็นการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ และอนุรักษ์พรรณพืช โดยคณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ จึงได้ทำการศึกษา สำรวจ รวบรวม และศึกษาการใช้ประโยชน์ข้อมูลพืชพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอนุรักษ์ และการศึกษาต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจ รวบรวม ศึกษาการใช้ประโยชน์ และจำแนกประเภทของพืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง มียุทธศาสตร์ทางภูมิศาสตร์ในด้านที่ตั้ง ซึ่งมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว เนื่องจากมีส่วนที่เชื่อมต่อกับภาคกลางกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ เป็นจังหวัดที่มีลักษณะเชื่อมต่อไปยังประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอินโดจีน โดยมีภูมิประเทศ ติดต่อกับเทือกเขาที่พาดจากภาคเหนือ เป็นที่กั้นแบ่งเขตกับแขวงไชยบุรี ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพิษณุโลกตัวเมืองพิษณุโลกตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำน่าน ทางตอนเหนือและตอนกลางเป็นเขตที่ราบสูงและมีขอบเขตภูเขาสูง ด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอวังทอง อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอชาติตระการ และอำเภอเนินมะปราง ทั้งนี้เขตที่ราบหุบเขานครไทย และที่ราบหุบเขาชาติตระการ โดยที่หุบเขานครไทยเป็นที่ราบดินตะกอนที่อุดมสมบูรณ์ที่มีลักษณะเป็นแบบคั้งกระทะ ส่วนที่ราบหุบเขาชาติตระการ มีรูปร่างคล้ายพระจันทร์เสี้ยว เป็นที่ราบดินตะกอนที่อุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน พื้นที่ตอนกลางทางใต้เป็นที่ราบ และตอนใต้เป็นที่ราบลุ่ม โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม เป็นย่านการเกษตรที่สำคัญที่สุดของจังหวัด ซึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอบางระกำ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม และบางส่วนของอำเภอวังทอง และอำเภอเนินมะปราง (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก, 2553)

พฤกษศาสตร์พื้นถิ่น เป็นสาขาหนึ่งของวิชาพฤกษศาสตร์ ตรงกับนิยามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Ethnobotany” พฤกษศาสตร์พื้นถิ่นเป็นคำผสมระหว่าง “พฤกษศาสตร์” หมายถึง วิชาที่ศึกษาในเรื่องพืชและ “พื้นถิ่น” หมายถึง กลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่มีเอกลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน อาจเป็นการดำรงชีพ ใช้ภาษาท้องถิ่นเดียวกัน นับถือศาสนา หรือความเชื่อถือเดียวกัน ความหมายของคำว่า พื้นถิ่น หมายถึง กลุ่มชนเมือง พฤกษศาสตร์พื้นถิ่นเป็นวิชาที่ศึกษาถึงความเกี่ยวข้องระหว่างพืชและกลุ่มชนพื้นถิ่น หรือการนำพืชมาใช้ของกลุ่มชนพื้นถิ่นที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หรือได้รับการถ่ายทอดจากเพื่อนบ้านในกลุ่มของตน จนเป็นเอกลักษณ์การใช้พืชพรรณประจำท้องถิ่นนั้น (ชูศรี และปริทรรศน์, 2552) การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นถิ่นเป็นการศึกษาหาความรู้จากภูมิปัญญาพื้นถิ่น ที่เกี่ยวกับพืช โดยศึกษาถึงชนิดพันธุ์พืชที่ถูกต้อง ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อพื้นเมือง ถิ่นกำเนิด ประโยชน์ หรือโทษของพืช ฯลฯ ตลอดจนศึกษาถึงวิธีการนำพืชไปใช้ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนพื้นถิ่น ชนบางกลุ่มได้ อนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ หรือพื้นที่ป่าไม้ของหมู่บ้านเอาไว้สืบทอดกันมาด้วยความเชื่อถือเกี่ยวกับโชคลาง หรือ สรวงไม้เพื่อใช้สอย เช่น ป่า ปู่ตา ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นป่าชุมชนประเภทหนึ่งที่มีการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ป่าไม้แบบยั่งยืน (ธวัชชัย, ม.ป.ป.)

การสำรวจพืชอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกในอดีต (จักรกฤษ, 2546) ได้ศึกษาและรวบรวมพรรณพืชพื้นถิ่นในเขตอำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนเมษายน 2545 ถึงเดือนมกราคม 2546 จากการสำรวจโดยการลงพื้นที่ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านและตัวแทนในชุมชน พบว่าในเขตอำเภอบางกระทุ่มมีจำนวนพืชผักพื้นถิ่น 17 วงศ์ 17 ชนิด และอำเภอบางระกำ 15 วงศ์ 26 ชนิด ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 มีนักวิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมพันธุ์พืชผักพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก พบว่ามีจำนวนชนิดและจำนวนวงศ์ของพืชผักพื้นถิ่นที่สำรวจพบ ดังนี้ ในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก 17 วงศ์ 19 ชนิด อำเภอพรหมพิราม 23 วงศ์ 26 ชนิด อำเภอวัดโบสถ์ 21 วงศ์ 22 ชนิด (ชุดิมา, 2557) อำเภอบางกระทุ่ม 14 วงศ์ 21 ชนิด อำเภอบางระกำ 13 วงศ์ 20 ชนิด อำเภอวังทอง 18 วงศ์ 24 ชนิด (นฤดี, 2557) อำเภอชาติตระการ 21 วงศ์ 23 ชนิด อำเภอนครไทย 22 วงศ์ 24 ชนิด อำเภอเนินมะปราง 28 วงศ์ 29 ชนิด (โสธญา, 2557)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การสำรวจ รวบรวม และศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ทำการออกสำรวจพืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ทุกอำเภอ จำนวน 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอวังทอง อำเภอบางระกำ อำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเนินมะปราง อำเภอพรหมพิราม อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอชาติตระการ และอำเภอนครไทย ทำการคัดเลือกตำบลที่จะทำการสำรวจในแต่ละอำเภอด้วยการสุ่มแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ทางด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้ชนิดพืชอาหารที่มีความหลากหลาย ทำการสำรวจตำบลละ 3 ครั้ง ตามฤดูกาล โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านของจังหวัดพิษณุโลกในแต่ละอำเภอ อำเภอละ 3 คน บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ของพืชอาหาร ได้แก่ ชื่อท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ การขยายพันธุ์ ลักษณะสัณฐานวิทยาของพืช และนิเวศวิทยา และทำการบันทึกภาพพรรณไม้ และเก็บตัวอย่างเพื่อนำมาตรวจสอบข้อมูลกับฐานข้อมูลพรรณไม้ หลังจากนั้นนำมาทำการเก็บรักษา โดยการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ ณ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ผลการวิจัย

จากการสำรวจพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอบางระกำ อำเภอบางกระทุ่ม อำเภอวังทอง อำเภอนครไทย อำเภอ ชาติตระการ และอำเภอเนินมะปราง พบพันธุ์พืชอาหารทั้งหมด 68 วงศ์ 138 ชนิด ดังนี้

อำเภอเมืองพิษณุโลก พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 52 วงศ์ 102 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กัลย้าน้ำว่า กะทกรก กะทือ กะเพรา ขจร ขนุน ขมิ้น ขมิ้นขาว ข่า ขิง ขี้เหล็ก คันทร้ง ถุน แคนบ้าน จั้วแดง จักรนารายณ์ จิกสวน ชะพลู ชะเลียด ชะอม โควไม่รู้อุ้ม ตะขบ ตะไคร้ ตับเต้าน้ำ ตาล ตาลปัตรฤๅษี คำลึง เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ทองกวาว น้ำเต้า นุ่น บวบ เหลี่ยม บอน บัวบก บัวสาย บุก ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกูด ผักข้าวสาร ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักคบบัว ผักบั้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักแว่น ผักเสี้ยว ผักหวานบ้าน เผือก ใผ่ไร่ พริก พริกไทย พลุควา เพกา พักข้าว พักเขียว พักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะเคื่อ มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งคัน มะอึก แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่ห่วย สมอ สะเดา สะระแหน่ โสน โสมไทย หนุ่ยปักกิ่ง หม่อน หวาย หอมแดง หนุ่เสือ เหงือกปลาหมอ โหระพา อ้อย สัสนหมู

อำเภอพรหมพิราม พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 57 วงศ์ 106 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระโดน กระถิน กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กระวาน กัลย้าน้ำว่า กะทกรก กะเพรา กุมน้ำ ขจร ขนุน ขมิ้น ข่า ขิง ขี้เหล็ก คันทร้ง ถุน แคนบ้าน จั้วแดง จักรนารายณ์ จิกสวน ชะพลู ชะเลียด ชะอม คีปลาช่อน คีปลี โควไม่รู้อุ้ม ตะขบ ตะไคร้ ตับเต้าน้ำ ตาล ตาลปัตรฤๅษี คำลึง เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ทองกวาว น้ำเต้า นุ่น บวบเหลี่ยม บอน บัวบก บัวสาย บุก ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกูด ผักข้าวสาร ผักขี้หนู ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักคบบัว ผักบั้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า เผือก ใผ่ไร่ พริก พริกไทย เพกา พักข้าว พักเขียว พักทอง มะกรูด มะกอก

มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะเดื่อ มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งคัน มะอึก แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่หระ สมอ สะเดา สะระแหน่ โสน โสมไทย หญ้าปักกิ่ง หม่อน หอมแดง หูเสือ โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

อำเภอวัดโบสถ์ พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 55 วงศ์ 99 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กล้วยน้ำว่า กะทกรก กะเพรา ขจร ขนุน ขมิ้น ขมิ้นขาว ข่า จิงจี้เหล็ก คันทรอง ทุเรียน แคนบ้าน จักรนารายณ์ จิกสวน ชะพลู ชะเลียด ชะอม ใค้วไม่รู้ลั้ม ตะขบ ตะไคร้ ตับเต้าน้ำ ตาล ตาลปัตรฤๅษี ตำลึง เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ทองกวาว น้ำเต้า นุ่น บวบเหลี่ยม บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกูด ผักข้าวสาร ผักขี้นูด ผักแขยง ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบั้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหนาม ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า ใผ่ไร่ พริก พริกไทย พลุขาว เพกา พักข้าว พักเขียว พักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งคัน มะอึก แมงลัก ขอ ย่านาง ย่านางแดง ยี่หระ สมอ สะเดา สะระแหน่ โสน โสมไทย หญ้าปักกิ่ง หม่อน หอมแดง โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

อำเภอบางระกำ พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 53 วงศ์ 100 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระโดน กระถิน กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กล้วยน้ำว่า กะทกรก กะทือ กะเพรา กุ่มน้ำ ขจร ขนุน ขมิ้น ข่า จิงจี้เหล็ก คันทรอง แคนบ้าน จักรนารายณ์ ชะพลู ชะเลียด ชะอม ใค้วไม่รู้ลั้ม ตะขบ ตะไคร้ ตับเต้าน้ำ ตาล ตำลึง เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ทองกวาว น้ำเต้า บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกระสัง ผักกูด ผักข้าวสาร ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบั้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหนาม ผักหวานบ้าน ผือก ใผ่ไร่ พริก พริกไทย เพกา ไพล พักข้าว พักเขียว พักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งคัน มะอึก แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่หระ สมอ สะเดา สะระแหน่ โสน โสมไทย หญ้าปักกิ่ง หม่อน หอมแดง หูเสือ เหงือกปลาหมอ โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

อำเภอบางกระทุ่ม พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 51 วงศ์ 98 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระโดน กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กล้วยน้ำว่า กะทกรก กะทือ กะเพรา ขจร ขนุน ขมิ้น ขมิ้นขาว ข่า จิงจี้เหล็ก แคนบ้าน จักรนารายณ์ จิกสวน ชะพลู ชะเลียด ชะอม คีปลี ใค้วไม่รู้ลั้ม ตะขบ ตะไคร้ ตับเต้าน้ำ ตาล ตาลปัตรฤๅษี ตำลึง เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ทองกวาว น้ำเต้า บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกระสัง ผักกูด ผักข้าวสาร ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบั้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหนาม ผักหวานบ้าน ผือก ใผ่ไร่ พริก พริกไทย เพกา พักข้าว พักเขียว พักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งคัน มะอึก แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่หระ สะเดา สะระแหน่ โสน โสมไทย หญ้าปักกิ่ง หม่อน หอมแดง หูเสือ เหงือกปลาหมอ โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

อำเภอวังทอง พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 58 วงศ์ 104 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กล้วยน้ำว่า กะทกรก กะทือ กะเพรา กุ่มน้ำขจร ขนุน ขมิ้น ข่า จิงจี้เหล็ก คันทรอง ทุเรียน แคนบ้าน จักรนารายณ์ ชะพลู ชะเลียด ชะอม คีปลี ใค้วไม่รู้ลั้ม ตะขบ ตะไคร้ ตับเต้าน้ำ ตาล ตาลปัตรฤๅษี ตำลึง คีว เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ทองกวาว น้ำเต้า นุ่น บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกระสัง ผักกูด ผักข้าวสาร ผักขี้นาก ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี

ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบุ้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหนาม ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า
เฟือก ใผ่ไร่ พริก พริกไทย เพกา ไพล ฟักข้าว ฟักเขียว ฟักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือ
เปราะ มะเขือพวง มะเดื่อมะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งต้น มะหวด มะอึก
แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่หระ สะเดา สะระแหน่ โสน โสมไทย หนุ้าปักกิ่ง หม่อน หอมแดง ทุเลื่อ โหระพา อ้อย
ฮ้วนหมู

อำเภอ นครไทย พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 66 วงศ์ 125 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว กระเจี๊ยบ
แดง กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระดอม กระโดน กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กัลยน้ำว่า กลอย
กะทกรก กะเพรา กำจัดต้น กำลิ่งววลึง กุ่มน้ำ ขจร ขนุน ขมิ้น ขมิ้นขาว ขลุ่ ข่า จิง จีเหล็ก คันทรง คุน เครือ
ปลาแสงแดง แสบ้าน จีวแดง จมูกปลาหลด จักรนารายณ์ จิงจ้อ ชะพลู ชะมวง ชะเลียด ชะอม คีปลาช่อน
โค้วไม่รู้ล้ม ตะขบ ตะขบป่า ตะไคร้ ตับเต่าน้ำ ตาล ตาลึง ตี๋ เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ถั่วระ เถาโคกลาน
ทองกวาว น้ำเต้า นุ่น บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกูด ผักขึ้นาก ผักชีหนุด ผักแขยง ผักโขม
หนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบุ้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักเม็ก ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว
ผักหนาม ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า ใผ่ไร่ พริก พริกไทย พฤษก พฤษกา เพกา ไพล ฟักข้าว ฟักเขียว ฟักทอง
มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะเดื่อ มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก
มะรุม มะละกอ มะแว้งต้น มะหลอด มะหวด มะอึก มัปปู แมงลัก ขอ ย่านาง ย่านางแดง ยี่หระ สะเดา
สะระแหน่ สะแล โสน หนุ้าปักกิ่ง หม่อน หวาย หอมแดง ทุเลื่อ เหงือกปลาหมอ โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

อำเภอชาติตระการ พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 63 วงศ์ 120 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว
กระเจี๊ยบแดง กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระดอม กระโดน กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กระวานกล้วยน้ำหว่า
กลอย กะทกรก กะเพรา กำจัดต้น กุ่มน้ำ ขจร ขนุน ขมิ้น ขลุ่ ข่า จิง จีเหล็ก คันทรง คุน แสบ้าน จมูกปลา
หลด จักรนารายณ์ จิงจ้อ ชะพลู ชะมวง ชะเลียด ชะอม คีปลาช่อน โค้วไม่รู้ล้ม ตะขบ ตะขบป่า ตะไคร้
ตบเต่าน้ำ ตาล ตาลปัตรฤาษี ตาลึง ตี๋ เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ถั่วระ เถาโคกลาน ทองกวาว น้ำเต้า
บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกูด ผักขึ้นาก ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักเก็ด
ผักชี ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบุ้ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักเม็ก ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหนาม ผักหวานบ้าน
ผักหวานป่า ใผ่ไร่ พริก พริกไทย พฤษก พฤษกา เพกา ไพล ฟักข้าว ฟักเขียว ฟักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม
มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะเดื่อ มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งต้น
มะหลอด มะหวด มะอึก มัปปู แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่หระ สะเดา สะระแหน่ สะแล โสน หนุ้าปักกิ่ง หม่อน
หวาย หอมแดง ทุเลื่อ เหงือกปลาหมอ โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

อำเภอเนินมะปราง พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นจำนวน 59 วงศ์ 111 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว
กระเจี๊ยบแดง กระเจี๊ยบแดง กระชาย กระโดน กระถิน กระเทียม กระเทียมเถา กัลยน้ำว่า กะทกรก
กะเพรา กำจัดต้น กำลิ่งววลึง กุ่มน้ำ ขจร ขนุน ขมิ้น ข่า จิง จีเหล็ก คันทรง คุน เครือปลาแสงแดง แสบ้าน
จมูกปลาหลด จักรนารายณ์ ชะพลู ชะเลียด ชะอม โค้วไม่รู้ล้ม ตะขบ ตะขบป่า ตะไคร้ ตบเต่าน้ำ ตาล ตาลึง
ตี๋ เตย ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ถั่วระ ทองกวาว น้ำเต้า บอน บัวบก บัวสาย บุค ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกูด
ผักขึ้นาก ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักเก็ด ผักชี ผักชีล้อม ผักตบชวา ผักบุ้ง ผักเป็ด ผักไผ่
ผักเม็ก ผักแว่น ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหนาม ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า ใผ่ไร่ พริก พริกไทย พฤษกา เพกา
ไพล ฟักข้าว ฟักเขียว ฟักทอง มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะเดื่อ มะนาว

มะพร้าว มะเฟือง มะระจีนก มะรุม มะละกอ มะแว้งต้น มะหวด มะอึก มันปู แมงลัก ขอ ย่านาง ชีหระ สะเดา
สระแหน่ โสน หนุ้าปักกิ่ง หม่อน หวาย หอมแดง ทุเลื่อ เหงือกปลาหมอ โหระพา อ้อย ฮ้วนหมู

การจำแนกประเภทของพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่น

จากการสำรวจพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง
พิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอบางระกำ อำเภอบางกระทุ่ม อำเภอวังทอง อำเภอนครไทย
อำเภอชาติตระการ และอำเภอนเนินมะปราง จำนวนทั้งหมด 68 วงศ์ 138 ชนิด สามารถจำแนกพันธุ์พืชอาหาร
พื้นถิ่น ตามลักษณะพืช และตามแหล่งที่อยู่อาศัย และตามฤดูกาลที่เจริญเติบโต ได้ดังตารางที่ 1-2

ตารางที่ 1 พันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นที่สำรวจพบในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 9 อำเภอ จำแนกตามลักษณะพืช

ลักษณะพืช	ชนิดพืช
ไม้ยืนต้น	กระโดน กระต้อน กำจัดต้น กุ่มน้ำ ขนุน จีเหล็ก แคบ้าน จั้วแดง จิกสวน ชะมวง ตะขบ ตะขบป่า ตาล ตั้ว ทองกวาว นุ่น ผักเสี้ยว ผักหวานป่า พฤษกั เพกา มะกรูด มะกอก มะขาม มะขามป้อม มะเดื่อ มะพร้าว มะเฟือง มะรุม สมอ สะเดา
ไม้เลื้อย/เถา	กระดอม กระเทียมเถา กลอย กะทกรก กำลั้งวัวเถลิง ขจร เครือปลาตงแดง จุมกปลาหลด จิงจ้อ ชะเลียด ดีปลี คำลึง ถั่วฝักยาว ถั่วพู เถาโคคลาน ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักข้าวสาร ผักขึ้นาก พริกไทย พักข้าว พักเขียว พักทอง มะระจีนก มะหลอด ย่านาง ย่านางแดง หวาย ฮ้วนหมู
ไม้พุ่ม	กระถิน ขลุ่ คันทรง ชะอม เติย ถั่วแระ ผักเค็ด ผักเม็ก ผักหวานบ้าน ใฝ่ไร่ พริก มะนาว มะแว้งต้น มะหวด มะอึก มันปู ชีหระ ขอ สะแล โสน เหงือกปลาหมอ หม่อน
ไม้ล้มลุก	กระเจียวเขียว กระเจียวแดง กระเจียวแดง กระชาย กระเทียม กระวาน กล้วย น้ำว่า กระตือ กระเพรา ขมิ้น ขมิ้นขาว ข่า จิง คุน จักรนารายณ์ ชะพลู ดีปล่าช่อน ไค้วไม่รู้ล้ม ตะไคร้ ตาลปัตรฤาษี ถั่วแปป น้ำเต้า บวบเหลี่ยม บอน บวบก นูก ผักกระสัง ผักขี้หูด ผักแขยง ผักโขมหนาม ผักคราดหัวแหวน ผักชี ผักชีล้อม ผักนึ่ง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักเสี้ยน ผักหนาม ผือก พูลควา ไพล มะเขือเปราะ มะเขือ พวง มะละกอ แมงลัก สระแหน่ โสมไทย หนุ้าปักกิ่ง หอมแดง ทุเลื่อ โหระพา อ้อย
พืชน้ำ	ตบเต่าน้ำ บัวสาย ผักตบชวา ผักแว่น
พืชตระกูลเฟิร์น	ผักกูด

ตารางที่ 2 พันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นที่สำรวจพบในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 9 อำเภอ จำแนกตามที่อยู่อาศัย

แหล่งที่อยู่อาศัย	ชนิดพืช
พืชผักในดง	กระดอม กระวาน ขลุ่ จมูกปลาหลด ชะมวง ตาล บุ๊ก ผักข้าวสาร ผักขึ้นาก เพกา ไพล ย่านางแดง หวาย
พืชผักในภูเขา/ป่าละเมาะ	กระเจียวแดง กระโดน กระท้อน กลอย กะทกรก กำจัดคัน กำลั้งวัวเถลิง ขี้เหล็ก เครือปลาสงแดง จั้วแดง จักรนารายณ์ จิงจ้อ ชะเลียด ไค้ไม่รู้ล้ม ตะขบ ตะขบป่า ดี้ว เถาโคกลาน ทองกวาว นุ่น ผักเถ็ด ผักเสี้ยน ผักเสี้ยว ผักหวานป่า เฟือก ฝั้วไร่ พฤกษ์ มะกอก มะเคือ มะหลอด มะหวด มันปู สมอ สะเดา สะแล ฮ้วนหมู
พืชผักริมห้วย	กุ่มน้ำ กูน จิกสวน ตับเต่าน้ำ ตาลปัตรฤๅษี เตย บอน บัวบก บัวสาย ผักกูด ผักแขยง ผักคราดหัวแหวน ผักตบชวา ผักบุง ผักเป็ด ผักไผ่ ผักเม็ก ผักแว่น ผักหนาม โสน เหงือกปลาหมอ
พืชผักสวนครัว/ริมรั้ว	กระเจียวเขียว กระเจียวแดง กระชาย กระดิน กระเทียม กระเทียม เถา กล้วยน้ำว้า กะทือ กะเพรา ขจร ขนุน ขมิ้น ขมิ้นขาว ข่า จิง คันทรง แคว้น ชะพลู ชะอม ดีปลาส่อน ดีปลี ตะไคร้ ตำลึง ถั่วแปบ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ถั่วแระ น้ำเต้า บวบเหลี่ยม ปลั่งขาว ปลั่งแดง ผักกระสัง ผักขี้หูด ผักโขมหนาม ผักขี้ ผักขี้ล้อม ผักหวานบ้าน พริก พริกไทย พูลลาว ฟักข้าว ฟักเขียวฟักทอง มะกรูด มะขาม มะขามป้อม มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะนาว มะพร้าว มะเฟือง มะระขี้นก มะรุม มะละกอ มะแว้งต้น มะอึก แมงลัก ขอ ย่านาง ยี่ห่วย สะระแหน่ โสมไทย หนุ่ยปากกิ้ง หม่อน หอมแดง หนุ่เสือ โหระพา อ้อย

สรุปและวิจารณ์ผล

จากการสำรวจพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอบางระกำ อำเภอบางกระทุ่ม อำเภอวังทอง อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย และอำเภอเนินมะปราง ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2557 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2558 พบพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นทั้งสิ้น 68 วงศ์ 138 ชนิด โดยอำเภอเมืองพิษณุโลก พบจำนวน 52 วงศ์ 102 ชนิด อำเภอพรหมพิรามพบจำนวน 57 วงศ์ 106 ชนิด อำเภอวัดโบสถ์พบจำนวน 55 วงศ์ 99 ชนิด อำเภอบางระกำพบจำนวน 53 วงศ์ 100 ชนิด อำเภอบางกระทุ่ม พบจำนวน 51 วงศ์ 98 ชนิด อำเภอวังทอง พบจำนวน 58 วงศ์ 104 ชนิด อำเภอนครไทย พบจำนวน 66 วงศ์ 125 ชนิด อำเภอชาติตระการพบจำนวน 63 วงศ์ 120 ชนิด และอำเภอเนินมะปราง พบจำนวน 59 วงศ์ 111 ชนิด สามารถจำแนกพันธุ์พืชอาหารพื้นถิ่นตามลักษณะพืช ส่วนใหญ่

เป็นไม้ล้มลุกมากที่สุด จำนวน 52 ชนิด รองลงมาคือ ไม้ยืนต้น จำนวน 30 ชนิด ไม้เลื้อย/เถา จำนวน 29 ชนิด ไม้พุ่ม จำนวน 22 ชนิด พืชน้ำ 4 ชนิด และพืชตระกูลเฟิร์น จำนวน 1 ชนิด และจำแนกพืชอาหารพื้นถิ่นตามแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นพืชผักรสหวานมากที่สุด จำนวน 68 ชนิด รองลงมาคือพืชผักในภูเขา/ป่าละเมาะ จำนวน 36 ชนิด พืชผักสมุนไพร จำนวน 21 ชนิด และพืชผักในดง จำนวน 13 ชนิด พืชอาหารพื้นถิ่นนอกจากการใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารแล้ว บางชนิดยังสามารถนำมาใช้เป็นยารักษาโรคได้ เช่น พักข้าว และย่านางใช้เป็นยาลดไข้ โพลีใช้เป็นยาระบาย (สุรชาติ และ ณัฐบดี, 2557) นอกจากนี้พืชอาหารพื้นถิ่นยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้แก่ การนำมาใช้เป็นสืพสมอาหาร เช่น สีเหลืองจากเหง้าขมิ้น สีเขียวจากน้ำคั้นใบย่านาง สีม่วงจากดอกอัญชัน และสีแดงจากแก่นฝาง (ปาจริย์ และคณะ, 2557) การนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารสัตว์ เช่น ผักตบชวา และกระถิน (ฉันทนา, 2556)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัย เรื่อง การสำรวจ รวบรวม และศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์และความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลในท้องถิ่น จากแต่ละชุมชน คณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวมา ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามที่ช่วยประสานงาน จนทำให้การดำเนิน โครงการวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และที่สำคัญแผนงานวิจัยครั้งนี้จะไม่สามารถสำเร็จได้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก. (2553). ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดพิษณุโลก. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.phitsanulok.go.th/data.html#>. (วันที่ค้นข้อมูล: 14 มกราคม 2559)
- จักรกฤษ ศรีละออ. (2546). การสำรวจและรวบรวมพรรณผักพื้นบ้านในเขตอำเภอบางระกำ และอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ฉันทนา เวชโอสถศักดิ์. (2556, มกราคม-เมษายน). การรวบรวมสารสนเทศชื่อผักพื้นบ้านในชุมชนบ้านดอนตูม. คันธาราษฎร์ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 30(1), 143-164.
- ชุดิมา สุขสายอัน. (2557). การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ผักพื้นบ้านในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม และอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

- ชูศรี ไตรสนธิ และปริทรรศน์ ไตรสนธิ. (2552, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย กรณีศึกษาในอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย. 1(1), 1-23.
- รัชชชัย สันติสุข. (ม.ป.ป.). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 21. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=21&chap=7&page=t21-7-infodetail02.html>. (วันที่ค้นข้อมูล: 24 ธันวาคม 2558)
- นฤดี เจริญแก้ว. (2557). การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ผักพื้นบ้านในเขตอำเภอบางระกำ อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ปาริชาติ อินทะบุบ บดินทร สอนสุภาพ และวินัย สมประสงค์. (2557, กรกฎาคม-กันยายน). ความหลากหลายของ ผักพื้นบ้านในภาคตะวันตกของประเทศไทย. วารสารแก่นเกษตร. 42(3), 819-824.
- สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน. 2540. ผักพื้นบ้าน : ความหมายและภูมิปัญญาของสามัญชนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.
- สุรชาติ สินวรรณ และณัฐบดินทร์ วิริยวัฒน์. (2557, มกราคม-เมษายน). ความหลากหลายของสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขาพระ อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 7(1), 1-20.
- ไสรญา หุ่นทอง. (2557). การสำรวจและรวบรวมพันธุ์ผักพื้นบ้านในเขตอำเภอนครไทย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.